

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

У статті теоретично обґрунтовано доцільність визначення якості функціонування підприємства. Запропоновано методичний підхід до визначення якості використання потенціалу підприємств. Розроблено класифікацію оцінки якості використання потенціалу підприємств та сформовано концепцію його оцінки.

Ключові слова: *якість, функціонування, потенціал, складові, підприємство, оцінка, класифікація, система показників.*

Постановка проблеми. В умовах функціонування ринкової економіки, що на цей час характеризується зростанням конкуренції, активізацією інноваційної діяльності, ускладненням комунікаційних процесів, нагальною вимогою щодо впровадження ресурсозберігаючих технологій, погіршенням екологічного стану на території України, збільшенням ролі персоналу як носія певних компетенцій особливого значення набуває проблема зростання якості функціонування підприємства.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Основою зростання якості функціонування вітчизняних підприємств є якість використання їхнього потенціалу. Проблеми оцінки потенціалу підприємства досліджували такі видатні вчені, як Дж. Харрінгтон, Д. Гарвін, Ф. Кроссбі, Дж. Дуран, С. Джордж, А. Фейгенбаум, А. Ваймерськіх, Х. Рамперсад, Т. Конті, Й. Кондо, Р. Ватсон, Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов, Р.Л. Біктіміров, Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовській, Ю.І. Ребрін, Ю.В. Кренев, М.А. Кузнецов, Е.В. Попов, В.А. Горохів, С.Д. Ільєнкова, Н.Д. Ільєнкова, Л.Д. Ревуцкий, А.І. Самоукин та ін.

Невирішені частини проблеми. Разом із тим у науковій економічній літературі практично відсутній комплексний підхід щодо визначення якості використання потенціалу підприємств з урахуванням вимог сьогодення, особливо, що стосується екологічних обмежень, інтелектуального та інформаційного забезпечення.

Метою дослідження є формування методичного підходу щодо визначення якості використання потенціалу підприємств; розробка класифікації оцінки якості використання потенціалу підприємств та концепції його оцінки.

Основні результати дослідження. У більшості публікацій з теорії потенціалу досліджуються економічний, виробничий, трудовий, маркетинговий, інвестиційний, інноваційний, ринковий та інші різновиди потенціалу підприємства, що обумовлює його функціональну структуру [1–14, 16]. Основні елементи які характеризують потенціал за тим чи іншим функціональним напрямом, перебувають у відповідному взаємозв'язку та відносинах. Слід погодитися з думкою Е.І. Цибульської, що процес оцінки здійснюється також у певній послідовності та вимагає чіткої організації [1].

І.П. Отенко, Л.М. Малярець, Г.А. Іваненко стверджують, що оцінка потенціалу підприємства базується на діалектичній єдності статичного та динамічного підходів [2, с. 45]. Як зазначають автори, статичний підхід припускає визначення системоутворюючих елементів та зв'язків, що становлять потенціал, ви-

явлення зовнішніх і внутрішніх їх факторів, а динамічний підхід розглядає зміни, що відбуваються в потенціалі, пов'язані з процесами функціонування і розвитку підприємства та його зовнішнього середовища. Таке твердження щодо двоякості оцінки є безперечно вірним: оцінка – це, з одного боку, процес кількісного визначення рівня потенціалу щодо цілей розвитку підприємства, а з іншого – система виміру рівня розвитку підприємства, що забезпечує прийняття обґрунтованих рішень і заходів на основі збору, зіставлення, сортування, аналізу та інтерпретації відповідних показників.

Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк вважають, що метод оцінки потенціалу повинен бути комплексним, враховувати особливості витратного характеру формування носія, очікуваної результативності потенціалу та схоластичність таких показників, як строк, за який буде визначатися очікуваний прибуток або грошовий потік, значення якого прийдеється визначати експертною оцінкою на основі порівняння. З цієї точки зору носій оцінюється за собівартістю створення з урахуванням зносу, потенціал – як прибуток чи збиток від його експлуатації за певний період [3, с. 135].

Методичний підхід до вимірювання потенціалу підприємства Л.С. Головова визначає тим, яку економічну модель буде покладено в основу цих процесів [4, с. 33]. На її думку, необхідно визначити базову теоретичну модель, здатну відображати особливості процесів і процедур вимірювання всієї розмаїтості проявів такого складного об'єкта діяльності підприємства, як потенціал.

В.М. Архіпов відстоював системний підхід до оцінки потенціалу та розглядав можливість його визначення через «фізичний обсяг елементів потенціалу», причому потенціал пропонувалося вимірювати вартістю відтворених ресурсів, де виробничі фонди враховуються за оцінками вартості їх відтворення, а трудові й природні – в умовному перерахунку відносно вартості виробничих фондів. Фізичний обсяг елементів потенціалу оцінювався через кількість промислово-виробничого персоналу [5, с. 26].

О.С. Федонін вважає, що потенціал підприємства доцільно характеризувати не одним, а сукупністю показників, причому залежно від природи самого показника, застосовувати чи то вартісну оцінку, чи то натуральну, чи то зовсім іншу – евристичну. Методологічною основою їх визначення є співвідношення результату з масою ресурсу, використаного для його досягнення. При цьому показники рівня використання елементів потенціалу мають уможливлювати порівняльну оцінку як ефективності використання різноманітних елементів потенціалу одного підприємства, так і різних виробничих систем [6, с. 83]. Але порівняльну оцінку можна проводити тільки за таким показником, як рівень використання потенціалу у рамках одного або різних підприємств.

О.К. Добикіна, В.С. Рижиков, С.В. Касьянюк, М.Є. Кокотко, Т.Д. Костенко, А.А. Герасимов наголошують, що принципове значення має той факт, що якісна ринкова оцінка не обмежується обліком лише одних витрат, пов'язаних з виробництвом товару, вона обов'язково бере до уваги економічний імідж – місце підприємства на ринку, фактор часу, ризику, рівень конкуренції. Оцінювач підходить до визначення вартості з позицій економічної концепції фірми, яка враховує час, ризик, нематеріальні активи, зовнішню конкурентну сферу і внутрішні особливості об'єкта [7, с. 35].

О.О. Мінаєва пропонує вимірювати економічний потенціал підприємства з використанням окремих показників, які згруповані за функціональним критерієм вимірювання економічного потенціалу, далі для вимірювання неідентифікованих компонентів економічного потенціалу використовувати експертну матрицю SWOT-аналізу [8, с. 15]. Узагальнення результатів дослідження пропонується проводити за допомогою інтегрального показника, що дозволяє проводити аналіз економічного потенціалу в динаміці.

В.Г. Бикова та Ю.М. Ряснянський вважають, що потенціал може бути подано як синтез ресурсного та виробничого потенціалів [9, с. 57]. Крім того,

ресурсний потенціал може бути оцінено на підставі середньозваженої забезпеченості підприємства головними видами ресурсів. Виробничий потенціал є основою реалізації самої праці, характеризується наявністю таких складових, як основні виробничі фонди, трудові ресурси та технології, наявні в розпорядженні підприємства, і визначається рівнем використання цих складових. З цим твердженням важко погодитись, тому що виробничий потенціал також є ресурсом.

Н.І. Рябікіна відправною точкою для оцінки економічного потенціалу підприємства вважає попит на кінцеву продукцію, яку виробляє підприємство [10, с. 18]. Також як показник, що характеризує ефективність використання потенціалу, пропонує використовувати показник потенціаловіддачі, який виражається відношенням кінцевих результатів діяльності підприємства до величини його економічного потенціалу. Цей показник фактично розраховується також як й рівень використання потенціалу, який було запропоновано значно раніше.

І.П. Отенко показником потенціалу підприємства вважає чисельну характеристику, що відображає яку-небудь властивість потенціалу і використовується для його виміру [11, с. 65]. Поряд з тим слід враховувати, що оцінки мають бути порівнянними, але у такому визначенні ця вимога не враховується.

В.П. Головишина вважає, що показник оцінки економічного потенціалу доцільно використовувати щодо забезпечення ефективного процесу планування діяльності підприємства та формування стратегії його перспективного розвитку [12, с. 248].

Для прийняття ефективних управлінських рішень М.І. Лагун пропонує комплексний аналіз економічного потенціалу на основі факторного аналізу синтетичного показника стійкості фінансового становища [13, с. 33]. Але всі види потенціалу підприємства можливо визначити у вартісних показниках, тому висновки проведеного факторного аналізу будуть торкатися тільки деяких видів потенціалу.

Наведене вище різноманіття підходів до розуміння сутності потенціалу підприємства дозволяє вважати його багаторівневим і багатоаспектним поняттям, зміст якого розкривається у всьому комплексі його проявів щодо якості використання. У табл. 1 наведено класифікацію ознак якості використання потенціалу підприємства.

Таким чином, якість функціонування підприємства доцільно визначати на основі оцінки якості використання потенціалу підприємства у поточному періоді та з урахуванням цього показника здійснювати стратегічне управління якістю та визначати якість використання потенціалу підприємства у стратегічному періоді, використовуючи при цьому ресурсний та функціональний підходи.

При оцінці рівня використання потенціалу підприємства необхідно використовувати систему показників, що характеризують його за кожним видом ресурсного забезпечення:

– фінансово-інвестиційний потенціал. Характеризує можливий обсяг використання власних, позикових та залучених ресурсів підприємства, який може використовуватися для досягнення поточних та стратегічних цілей без суттєвого погіршення фінансового становища підприємства. Визначається на основі розрахунку системи показників рентабельності, фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності, платоспроможності, ринкової активності підприємства;

– інтелектуально-кадровий потенціал. Характеризує наявність або можливість залучення персоналу, який володіє певними компетенціями у достатній кількості, що задовольняє поточні та стратегічні цілі підприємства; рух персоналу та ефективність його роботи, соціальні гарантії тощо. Визначається на основі розрахунку системи показників якості персоналу, наявності карт ключових компетенцій, забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, соціального розвитку підприємства, поліпшення умов праці та зміцнення здоров'я працівників, соціального захисту, трудомісткості продукції, ефективності використання трудових ресурсів, ефективності використання фонду заробітної плати;

**Класифікація якості використання потенціалу підприємства,
розроблена з урахуванням [14, с. 83]**

Класифікаційна ознака	Характеристика
1. Форма зовнішнього прояву	Явна, неявна
2. Напрямок прояву	Позитивний, негативний
3. Вид прояву	Монопрояв, синергетичний
4. Часовий горизонт	Поточний, стратегічний
5. Можливість кількісного виміру	Вимірювані, невимірювані
6. Ресурсне забезпечення	Фінансово-інвестиційне, інтелектуально-кадрове, основними фондами виробничого та невиробничого призначення, природно-ресурсне (екологічне), інноваційне, маркетингове, інформаційно-комунікаційне, нематеріальні активи
7. Вид результату	Економічний, соціальний, екологічний, політичний, змішаний
8. Стадія життєвого циклу підприємства	Створення; зростання; стабілізація; криза; ліквідація

– потенціал основних фондів виробничого та невиробничого призначення. Характеризує наявність на підприємстві необхідних основних фондів виробничого та невиробничого призначення, які відповідають потребам підприємства у поточному та стратегічному періодах. Визначається на основі розрахунку системи показників аналізу складу, динаміки та стану основних засобів, ефективності використання основних засобів (фондорентабельність), ступеня залучення обладнання у виробництво, ступеня екстенсивного завантаження устаткування, коефіцієнт інтенсивного завантаження, коефіцієнт інтегрального завантаження;

– природно-ресурсний (екологічний) потенціал. Характеризує можливість підприємства щодо збереження навколишнього середовища у поточному та стратегічному періодах. Визначається на основі оцінки потенціалу ідентифікації екологічних аспектів функціонування підприємства, наявності документально оформленої інформації та її постійної актуалізації, впливу на навколишнє середовище, який пов'язаний з функціонуванням підприємства, розробки заходів щодо підвищення показників екологічної ефективності, наслідків відступів від встановлених процедур, проведення внутрішнього аудиту з екології;

– інноваційний потенціал. Характеризує здатність підприємства щодо впровадження інновацій за всіма аспектами його функціонування у поточному та стратегічному періодах. Визначається на основі розрахунку системи показників інноваційної активності підприємства;

– маркетинговий потенціал. Характеризує потенційний попит на товар, цінову політику, можливу рекламну кампанію та канали просування товару, сервісні можливості підприємства. Визначається на основі оцінки потенціалу мар-

кетингових досліджень, потенціалу маркетингової інформаційної системи, потенціалу сегментації цільового ринку, потенціалу товарної політики підприємства, потенціалу процесу ціноутворення, потенціалу збутової політики підприємства, потенціалу персональних (особистих) продажів, потенціалу рекламної діяльності підприємства, потенціалу стимулювання збуту продукції, потенціалу формування громадської думки;

– потенціал нематеріальних активів. Характеризує можливості підприємства щодо оформлення та отримання патентів, їх купівлі у разі необхідності, отримання ліцензій та інших об'єктів інтелектуальної власності. Визначається на основі наявності права користування природними ресурсами, права користування майном, права на знаки для товарів і послуг, права на об'єкти промислової власності, авторських та суміжних з ним прав, гудвілу, інших нематеріальних активів;

– інформаційно-комунікаційний потенціал. Характеризує можливості підприємства щодо взаємодії персоналу з використанням інформаційних технологій, виходячи з переліку його повноважень. Визначається на основі розрахунку системи показників інформаційної відкритості та здатності впровадження у зовнішній інформаційний простір; показники забезпеченості інформаційними ресурсами та рівень їх розвитку; показники якості інформаційного забезпечення.

У дослідженні застосовано методику оцінювання якості використання потенціалу підприємства в умовах неповної інформації з використанням нечіткого логічного висновку [15], концепцію якої наведено на рис. 1.

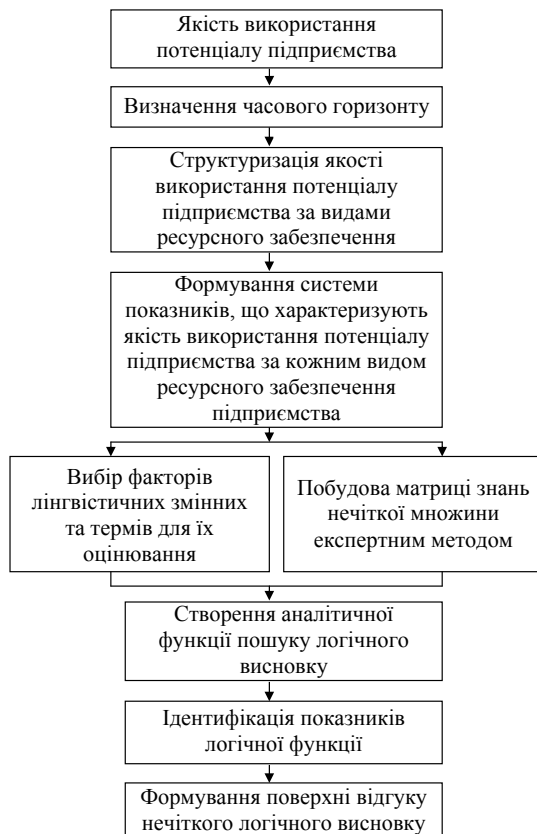

Рис. 1. Концепція оцінки якості використання потенціалу підприємства, розроблена з урахуванням [16, с. 291]

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

– аналіз публікацій з проблем формування та оцінки потенціалу виявляє її недостатнє теоретичне обґрунтування на рівні підприємства в умовах сьогодення;

– в епоху економіки знань та інформаційної ери зростає актуальність таких складових потенціалу, як інформаційна, інноваційна, комунікаційна, інтелектуальна;

– погіршення екологічних умов в Україні та в усьому світі викликає нагальну вимогу у визначенні природно-ресурсного або екологічного потенціалу;

– в умовах зростання соціальної відповідальності зміщується акцент з оцінки рівня використання до оцінки якості використання потенціалу;

– якість використання потенціалу підприємства слід оцінювати за такими складовими, як фінансово-інвестиційна, інтелектуально-кадрова, основні фонди виробничого та невиробничого призначення, природно-ресурсна (екологічна), інноваційна, управлінська, маркетингова, інформаційно-комунікаційна, нематеріальні активи;

– оцінювати якість використання потенціалу підприємства в умовах неповної інформації слід за методикою з використанням нечіткого логічного висновку;

– якість використання потенціалу підприємства є інтегральною характеристикою, яка свідчить про стан використання явних та неявних його ресурсів у поточному та стратегічному періоді з метою отримання економічного, соціального, екологічного, політичного або змішаного результату.

Список використаної літератури

1. Цыбульская Э.И. Теоретические основы оценки экономического потенциала предприятия / Э.И. Цыбульская // Бизнес-информ. – 2009. – № 3. – С. 58–61.

2. Отенко І.П. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства: наукове видання / І.П. Отенко, Л.М. Малярець, Г.А. Іваненко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 348 с.

3. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства: навч. посіб. / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.

4. Головкова Л.С. Методичні проблеми вимірювання потенціалу підприємства // Фондовый рынок / Л.С. Головкова. – 2007. – № 35. – С. 32–36.

5. Архипов В.М. Проектирование производственного потенциала объединений (теоретические аспекты) / В.М. Архипов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 135 с.

6. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексик. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: ХНЕУ, 2006. – 316 с.

7. Добикіна О.К. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О.К. Добикіна, В.С. Рижиков, С.В. Касьянюк та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 208 с.

8. Минаева О.А. Инструменты измерения и методы управления экономическим потенциалом промышленной организации: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / О.А. Минаева. – Волгоград, 2007. – 25 с.

9. Бикова В.Г. Фінансово-економічний потенціал підприємств загальнодержавного значення – оцінка й управління / В.Г. Бикова, Ю.М. Ряснянський // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 56–61.

10. Рябикіна Н.І. Теоретико-методологічні засади оцінки та оптимізації використання потенціалу промислового підприємства (на прикладі гірничо-збагачувальних підприємств): автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Н.І. Рябикіна. – Одеса: ОДЕУ, 2003. – 19 с.

11. Отенко І.П. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства: наукове видання / І.П. Отенко, Л.М. Малярець, Г.А. Іваненко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 348 с.

12. Головишина В.П. Показник економічного потенціалу підприємства та його місце в системі оцінок діяльності господарської системи / В.П. Головишина // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 5. – Ч. 2. – Т. 1. – С. 247–251.

13. Лагун М.І. Теоретичні основи аналізу та визначення сутності економічного потенціалу підприємства / М.І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4 (83). – С. 32–35.

14. Сотник І.М. Управління ресурсозбереженням: соціо-еколого-економічні аспекти: монографія / І.М. Сотник. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 499 с.

15. Штовба С.Д. Введение в теорию нечетких множеств и нечеткую логику [Электронный ресурс] / С.Д. Штовба. – Режим доступа: <http://matlab.exponenta.ru/fuzzylogic/book1/index.php>

16. Головкова Л.С. Сукупний економічний потенціал корпорації: формування та розвиток: монографія / Л.С. Головкова. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – 340 с.

В статті теоретично обґрунтовано цілесобразність визначення якості функціонування підприємства. Предложено методический подход к определению качества использования потенциала предприятий. Разработана классификация оценки качества использования потенциала предприятий и сформирована концепция его оценки.

Ключевые слова: *качество, функционирование, потенциал, составляющие, предприятие, оценка, классификация, система показателей.*

The article theoretically defines the expediency of determination of enterprise functioning quality. The methodical approach to determining the quality of utilization of enterprise potential is suggested. The classification of assessment of quality of enterprise potential utilization is developed and the concept of its assessment is formed.

Key words: *quality, functioning, potential, components, enterprise, assessment, classification, a system of indicators.*

Одержано 15.02.2013.